

MÉSZÁROS LÁZÁR ELSŐ MAGYAR HADÜGYMINIS- TER, MINT UNITÁRIUS. *)

Mielőtt a mélyen gondolkozó bölcsész, kitünő képzettségű katonára, nemzetgazdászra, a magyar Akadémia tagjai közül az egyik első, az európai műveltsége mellett minden ízében, minden porczában első magyar hadügyminiszternek, a proscibált, Eywoodban, száműzetésben elhunyt Mészáros Lázárnak alábbi cikkét közölném, kötelességemnek tartom a következőket előrebocsátani:

E nagyjellemű és nagytudományú hazánkfia szellemi termékei örököse én alulírott vagyok szerencsés lenni, részint kedves elhunyt rokonunk: Szuszits Amália kisasszony, részint barátja, a „Magyarország függetlenségi korának története“ kiadója által, ki azokat teljes összeségükben, diszkreíomra bízva, az elnyomatás és zaklatás idején Genfből, titkos uton kegyeskedett rendelkezésemre elküldeni.

Ezen kéziratok alapján jelent meg általam sajtó alá rendezve „Mészáros Lázár Életirata, Levelezései és Emlékiratai,“ ezen Ráth Mór által áldozatkészséggel kiadott terjedelmes mű, mely forradalmunk történetének egyik legjobb kútfeje, s melyet Horváth Mihály Sveiczban tartózkodásakor sok részben használt.

Az „Emlékiratok“ eredeti kézíratait az „Akadémia“ levéltárába tettem le megőrzés végett, mert azokban sok oly részek fordulnak elő, miket a Pálffy-provizorium alatt, a cenzura nyűge mellett nem közölhettem, mik azonban az egész mű értékét nem csonkítják, mert csupán sérthetlen egyének irányában élesebb kifejezésekre vonatkoznak.

Apróbb s a magyar történelmi irodalomra vonatkozólag nem értéktelen közleményeket is bocsátottam közre bölcs, tudós, vallásos, és magyar száműzött hadügyminiszterem apróbb és vegyes irataiból, de irói végrendeletét mindig hiven megtartottam, miként ezt igazolni fogja a magyarországi unitáriusok budapesti anyaegyháza iskolájának majdan létesülendő könyvtára, melynek ezen eredeti kéziratok már tulajdonai.

S hogy számot adjak mindenről, ide igtatom a Mészáros Lázár irodalmi hagyományai előtt levő „figyelmeztetést“, mely így hangzik:

„Barátom, akárki légy, megátkozlak előre, ha a kéziratomat értelmében vagy fogalmazásában változtatni akarod. Jezsuitákként mon-

---

*) Örömmel adjuk közre jeles írónk ez érdekes közleményét, melyben csakugyan csillámlik föl némi unitarismus. De meg kell jegyeznünk, hogy az egészben messze távol áll attól, a mit mi tartunk unitarismusnak. Szerk.

dom: „Sit ut est, aut non sit.“ Mindennek úgy kell maradni, vagy elmaradni. Ha azonban javítási csikland szállna meg, úgy legyen akaratod.“ stb.

Ezúttal nem fog bántani a töről metszett magyar író hagyatékánál (ki felett az Akadémia, mint proscibált és száműzetésében elhalt tagja fölött maig sem tartott emlékeszédet) a javítási viszketeg és így szóról-szóra leirom az unitarismusra vonatkozó cikkecskéjét annál inkább, mert keresztény atyánkfiai közül legbölcsebbjeink is vajmi keveset törődtek ezen specialisan magyar keresztény hitfelekezetet alapelveivel.

Az Angliában, Jersey szigetén, röpke módon irt czikecske így hangzik:

Pierre Le Roux, általam személyesen ismert francia bölcsész, a „Trias“, a „Solidarité“ feltalálójának némely másoktól eltérő gondolatai ezek:

Arminius, e fő-unitárius, mint közvetítő Calvin szigora ellen, a reformáció külön tanát aligha nem egyesíteni fogja. Az itt író (t. i. Mészáros Lázár) Amerikában ilyesmit már észrevett.

Mint a „Trias“ feltalálója, Vörös Péter, (t. i. Pierre le Roux) mindenben fölhaladja a „Trias“-t, például a római catholicismusban, a lutheránismusban, a kálvinistáknál, az általános bölcsészetben, az észlegesekek, az érzemesek, a kételkedők, a phraenologok tanaiban. Mindennek alapja a szellemi, érzelmi és ösztöni élet levén, ezen háromság által és alatt olvad egygyé az emberiség, következőleg a Triast paralizálja, megsemmisíti.

Pierre le Roux a szentháromságot ekkép határozza meg: „Mivel az Isten, ki mindenhol létezik, mindenhol teremt s minket képzési tehetséggel és haladási igekezettel látott el és képére teremtett: ebből következik, hogy azt, a mi létezik, a mi való, azt atyánk lehet nevezni; az ebből kifolyót, a vele összeköttetésben levőt ideálnak vagy eszménynek, következőleg: fiának. Ebből kifolyólag pedig szünteleni munkálkodással folytonos haladást látunk, mely a szentlélek eszméjét rejti magában.

Az ugynevezett műszeretlen dolgokban is háromságot állít Le Roux. Az embert az érzés, szellem és értelem, vagyis a test, lélek és szellem alkotja emberré. Minden össze van kötve a természetben, tehát az ember sem áll elszigetelten, hanem összeköttetésben van az emberiséggel, az Istenséggel; ennél fogva van egy közvetettség, mely az emberiséget az Istenséggel összeköti, miként az embert az emberiséggel, kik szoros összeköttetésben és öszkötelezettségben (solidaritás) egymással egy egészet képeznek s őket a lények lényével összekötik.

Le Roux szt.-Pált minden bölcs fölé helyezi s valódi utódjának szt.-Ágostont s ennek követőjét s a kegyelemről hite bővebb értelmezőjét, szt.-Athanázt tartja s legfőképp Ariust, mint az emberiség haladási eszméjének feltalálóját s az előbbinek ellentétét, kiknek tannai idővel mind egyesülvén s kiegyenlítettvén, azok képezendik az igazi vallást.

Az úgynevezett eredeti bűn, mely az előbbi korokban hit tárgya volt, az emberiség haladása következtében dogmaszerűségéből mindinkább vesztett, míg e hit a folytonos tökélyesbüléssel elveszend. S így jobban fogjuk megérdemelni az Isten kegyelmét. E hit következtése, hogy az ember az emberiségben egységet fog képezni, mikor is az úgynevezett összkötelezettségben (solidarité) egymás irányában össze fog olvadni. Ekkor az ember jobban fogja érteni az Isten igéjét s annak értelmében jobban fog élni.

Pierre le Roux a feltámadást főntebbi elméletében találja. A világrendszer létrejötte óta annyi emberi és állati élet törültett el, de helyettük újabbak, jobbak, szerveesebbek, tökélyesebbek tünnek elő: következőleg az emberi nem is jobban fejlődén ki, az Istenben jobban fog tudni élni és ez a — feltámadás.

Az itt író (Mészáros Lázár) azonban kérdi: „De addig mí lesz belőlünk, el leszünk-e kárhozva, vagy hol fogunk tartózkodni?”

A vallásnak szintén haladás és tökélyesbülés alá vetettnek kell lennie. Az igazságos Isten nem kárhoztathatja azokat, kik a római egyházon kívül állanak, s ha kárhoztatná mindazokat, akkor az arány úgy állana, mint egy a háromszázhoz s ezt az igazságtól és jóságtól föltételezni nem lehet, képtelenség.

A vallás mystériumai egy forrásból erednek. Az indiai Ha ü m, az abissziniai Na ü m, a más keletiek Ja ü m-je, a zsidók Jehová-ja vagy Johá-ja hasonló eszmét fejez ki. Ezekből vette sz. Pál az egy élő Isten ismeretét s ezen különböző eszmények a haladás folytán össze fognak olvadni.

A szerző szent háromsága ez: „Humanité, Solidarité de peuples és Progrés.”

A francziák pelágiánusok.

Az emberi Trias így van rendszerezve: „A vizsgáló, kutató Trias: Voltaire, Diderot, Rousseau, kiknek eszméit egészbe Condorcét öntötte. — A Szabadságot, Testvériséget, Egyenlőséget Robespierre, Danton s Camille des Moulins (par nobile fratrum a halálban) képviselik a Triasban s utánuk St. Simon, Fourière s Proudhon. Mivel Pierre le Roux St. Simon tanítványa volt, azért a magasbb eszméjü Fourièren egy becsületes rongyot sem hagyott.

Idáig terjednek a nagylelkü száműzött jegyzései és eszméi a Trias fölött. Közöltem változatlanul s tanulásárára annak, hogy a világrendítő események után menekült s még mindig hazájáért szegénységben élő agg katona, státusférfi és bölcsész képes volt lelkét a földieknél is magasabb régiókba emelni.

Szokoly Viktor.

FRANCZIA LEVELEZÉS.

(A francia protestans történelmi társulat gyűlése Nimesben. — A párisi theologiai társulat ülése. — Hyacinth atya.)

Szerkesztő ur!

Mikor a különböző vallási társulatok Párisban, april hóban tartott üléseiről beszéltem, megemlítettem, hogy a francia protestans történelmi társulat egy lépést szándékozott tenni a decentralizáció felé, midőn ülését most először nem a fővárosban határozta megtartani, határozatlan időben. Végére is kivitte tervét s ülését megtartotta Nimesben, a mult október 9—11. napjaiban. Ugy látszik, hogy némileg aggódtak e határozat sikeréért. Attól tartottak, hogy a vidék éppen nem, vagy rosszul felel a bizottmány felhívására. Valójában ha a papok és világiak a nélkül is, hogy visszavonulásukat jelezzék, kis számban jelentek volna meg; csapás lett volna a társalatra nézve minden tekintetben a papok közömbös magatartása. egy ilyen valójában protestáns vállalat iránt.

Szerencsére nem így történt; ellenkezőleg a siker minden lehető reményt fejülmult, Nagyon sokan jelentek meg: száznál több pap, nagyon sok világi, idegen tudósok, közöttük angolok sereglettek össze Nimesbe. A bukás, melytől féltek, fényes győzelemmé lett. Nagyon méltán, mert a három napig tartó gyűlés folytonosan kiválóan érdekes volt. Ezt a gyülekezetet, melyet a francia protestantizmus ünnepeinek nevezhetünk, az tette különösen jelessé, hogy saját külön vallási vélekedés nélkül ment oda mindenki. Szabadelvűek, orthodoxok, dissidensek, a legkülönbözőbb felekezeteknek tagjai. Mindnyájan az örömmek, elismerésnek és testvériségnek gondolatával találkoztak egymással. Eszerint egy perczig sem gondolt senkisémm arra, a mi különválaszt, mindenki azt igyekezett feltüntetni, a mi ugyanazon család tagjait egyesíti és a családi összeköttetést szorosabbá teszi. Ez tényleges bizonyítéka annak, hogy a protestansok, különböző hitnézet mellett is, testvériesen kezethatnak.

Azt mondhatja ön: ez ugyan mind jó de mi az, a mi egy gondolatban egyesíteni képes oly embereket, a kik egyekben éppen nem értenek egyet? Mi a francia protestans történelmi társulat? Mielőtt a nimesi gyűlésről beszéltenék, meg akarom önnel ismertetni a lehető rövidséggel.

1872-ben alakult egy bizottmány, hogy megalapítsa a társulatot. Tényleg és hivatalosan az 1872. évi julius hava óta létezik. Az alapszabályok első czikke eléggé megismerteti célját. A czikk így hangzik: „A francia protestáns történelmi társulatnak célja felke-